

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 SEPTEMBER
1941

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

16^e JAARGANG
N° 9

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

UTRECHTSCH E UITVINDERS.

Het is een zeer merkwaardig boek ¹⁾, dat ir. G. Doorman in opdracht van den Octrooiraad heeft samengesteld, allereerst wel om de gegevens die over gevraagde, verleende en afgewezen octrooien voor uitvindingen worden medegedeeld: documenten waarin het pogen en kunnen, het streven en werken onzer voorvaderen gedurende drie eeuwen is vastgelegd. Weliswaar gaan die documenten over uitvindingen, die nu, vergeleken met de voortbrengselen der moderne techniek, een primitieven indruk maken, maar die in den tijd van haar ontstaan toch ook van groot nut voor de samenleving zijn geweest, en, naar den stand der toenmalige ontwikkeling beoordeeld, van overeenkomstig vernuft als de technische wonderen van thans hebben getuigd. Ze vormen de overgangs- en verbindingsstukken van het denken en doen tusschen vroeger en nu, en zijn daardoor een stuk vaderlandsche historie van bijzondere waarde, geschiedenis der beschaving van blijvende beteekenis.

In de tweede plaats is het boek lezenswaard, om de belangwekkende historische beschouwing over de verleening van octrooien en de bescherming van uitvindingen, en het samenvattende technisch overzicht over de voornaamste in de octrooien begrepen onderwerpen, welke opstellen aan de documenten voorafgaan.

Onder de beschreven octrooien: 23 uit den tijd van keizer Karel V en van koning Philips II (over de jaren 1515—1580), 574 der Staten-generaal (1584—1791) en 355 der Staten van verschillende gewesten (1527—1797), nemen die van Utrechternaren een zeer bescheiden plaats in. Slechts 22 van de totaal 952 aanvragen zijn kennelijk van personen uit Utrecht, daar geboren of daar werkende, afkomstig, maar lang niet in alle stukken worden de woon- of de geboorteplaats van de aanvragers genoemd, zoodat het aantal Utrechtsche uitvinders wel wat grooter geacht mag worden. En evenals elders zullen er onder de Utrechternaren ook wel geweest zijn, die liever niet door een octrooi-aanvraag de aandacht op een nieuw werktuig of op een

verbeterde werkwijze vestigden en zodoende — vermoedelijk tevergeefs — getracht zullen hebben de voordeelen der toepassing meer aan zich te houden. Een voorbeeld daarvan mag het vermaarde drijfwerk der spoelen en haspels in de zijdespinnerij op „Zijdebalen” aan de Vecht worden genoemd, dat niet in één der Nederlandsche octrooien staat vermeld. Het was vermoedelijk door Johann Joachim Becher (1635—1682) ontworpen en stond afgedekt en afgesloten in de fabriek opgesteld. Door omkoopung van een der werklieden — een landsman — was de hoogleeraar-bouwkundige Leonhard Christoph Sturm uit Frankfurt a. d. O. (1669—1719) in de gelegenheid er in 1697 een beschrijving met teekening van te maken, nadat hij zich in de machine-kamer had laten insluiten ²⁾).

Mede als gevolg van de poging tot geheimhouding, om namaak of navolging te beperken, geven de documenten in den regel weinig meer dan een korte aanduiding van het onderwerp, en houden ze zelden een omschrijving van de geslaagde of vermeende uitvinding in. In sommige gevallen is het echter mogelijk ze met enkele — zeer weinige — gegevens, die aan Utrechtsche archivalia ontleend zijn, aan te vullen.

(Wordt voortgezet).

E.

1) G. Doorman, Octrooien voor uitvindingen in de Nederlanden uit de 16e—18e eeuw. Met bespreking van enkele onderwerpen uit de geschiedenis der techniek. 's-Gravenhage, 1940. (348 blzn.) 8°.

2) L. C. Sturm, Durch einen grossen Theil von Teutschland und den Niederlanden bisz nach Parisz gemachete architectonische Reise-Anmerkungen. Augspurg, 1719. 2°. Blz. 37 en plaat XI.

KOFFIE, KUNST, WETENSCHAP EN CONCURRENTIE.

Oude menschen plegen bij het ondervinden van druk of onaangenaamheden tengevolge van algemeen ongewenschte toestanden zich te bemoedigen of te troosten met de herinnering aan vroeger ondergane zwaarderden druk of ondervonden ergere onaangenaamheden. Zelfs bewijzen verhalen over zulke toestanden en hare gevolgen, die zij van ouders of grootouders vernomen hebben, daarbij ook wel dienst.

Nu wij in dezen tijd moeten missen, wat in den volksmond een „bakje troost” heet, en wij, wat de koffie betreft met recht, treuren over hetgeen vroeger was, wil ik U een weinig troost schenken en eenige oogenblikken afleiding geven door een verhaal over hoe het vroeger wel eens geweest is.

De vele oorlogshandelingen, een kleine anderhalve eeuw geleden, hadden de aanvoer van waren van overzee al reeds beduidend minder doen worden. De toepassing van het continentaal stelsel (door Napoleon bij decreet van 21 November 1806 uitgevaardigd) maakte den aanvoer van producten uit onze over-

zeesche gebieden vrijwel geheel onmogelijk. Ook de koffie bleef uit. Het gemis daarvan werd toen niet minder gevoeld. Dus zocht men ook in dien tijd naar iets, wat den nationaal geworden en gewaardeerden drank kon vervangen. En het werd gevonden. Want nood heeft altijd vindingrijk gemaakt.

In de Utrechtsche Courant van Maandag 20 Mei 1811, no. 60, vindt men het volgende

„BERIGT AAN HET PUBLIEK

Aangaande de oprigting van eene KONST-KOFFY-FABRIEK, op de Muidergragt voor aan in de Plantage te Amsterdam, waar thans het Wapen van Amsterdam uithangt, bij J. LÖHR EN COMP.

Daar het algemeen bekend is en gevoeld wordt, welke schaarsheid aan zuivere Koffij er in ons Land plaats heeft, en daar nogtans de neiging tot en de behoefte van eenen Drank, die in deszelfs plaats gesteld en met smaak kan gedronken worden, zeer groot is; zoo is het niet vreemd, dat men tot allerlei soort van Ingrediënten, reeds lang, hier en elders toevlugt genomen heeft, als in de plaats van Koffij kan gebruikt worden. Het belangrijke van eene uitvinding en zamenvoeging van onderscheiden Ingredienten, en daarvan eene zoo volmaakt mogelijke Konst-Koffij te fabricceeren, heeft de bovengemelde Ondernemers dezer Fabriek aangespoord om allerlei proeven te nemen, om dit oogmerk te bereiken, en eene Konst-Koffij te vervaardigen, even zoo smake-lijk, immers naar gelang van den prijs, als onschadelijk voor de gezondheid. Zij hebben alzoo vervaardigd en gaan daarin met allen ijver voort, drieërlei soorten; waarvan de

No. 1. Eerste soort, bij de ma(s)sa door hun verkocht, afgeleverd en verzonden wordt, tegens Contant, onder zeker voordeelig rabat voor den koper, in de Fabriek boven genoemd, het Pond voor . . . f : 12 —

No. 2. Tweede soort bij de massa, het Pond voor - : 9 —

No. 3. Derde soort bij de massa, het Pond voor - : 6 —”

Verder wordt medegedeeld, dat het gebrande en gemalen product verpakt was per pond in zakken, waarop het uithangbord der fabriek gedrukt was, voorstellende het wapen van Amsterdam, benevens „de adprobatie van drie Hoogleeraaren volgens het navolgend Declaratoir”.

Want „De Ondernemers der Fabriek, hebben gemeend, dat de Ingredienten niet alleen aan den smaak voldoen, maar ook geheel onschadelijk moesten zijn voor de gezondheid. — Het is om deze reden, dat zij aan de Hoogleeraaren VAN GEUNS te Utrecht, THOMAS A THEUSSINK te Groningen en REINWARDT te Amsterdam, kennis van deze Onderneming gegeven, en hen bekend gemaakt hebben met de Ingredienten dezer Konst-Koffij,

welke Hoogleeraaren dan ook, uit belang voor der Menschen gezondheid en om voor te komen, dat dikwerf, door schadelijke Ingredieënten of andere zaken, welke men wel in plaats van Konst-Koffij gebruikt, de gezondheid geen nadeel lijde, deze Konst-Koffij wel hebben willen examineeren, en, ter geruststelling onzer Landgenooten, daar van hebben gegeven".

In het dan volgende „Declaratoir" deelden de genoemde hoogleeraren mede, dat hun eenige monsters van het kunstproduct en een opgaaf van de grondstoffen daarvan waren ter hand gesteld en dat zij na behoorlijk onderzoek geen bezwaar maakten te verklaren, dat die grondstoffen niets nadeeligs voor de gezondheid bevatten en dat die als koffie „veilig gedronken kunnen worden, door allen wien het Koffij drinken niet nadelig is". Het „declaratoir" was afgegeven in Februari 1811.

De fabriek, zoo werd daarna nog medegedeeld, leverde de kunstkoffie alleen maar „bij de massa", dus aan kleinhandelaars of winkeliers.

De koffie, de kunst en de wetenschap traden hier dus gezamenlijk op. Hiermede wordt natuurlijk niet beweerd dat de laatstgenoemde voor het eerst hand- en spandiensten aan de fabriekpraktijk verleende.

Men hield de kunst-koffie warm. Of met andere woorden: men liet het niet bij deze ééne aankondiging, maar bleef het instrument der couranten-reclame bespelen. In het nummer van den daaropvolgenden Vrijdag, 24 Mei 1811, verscheen opnieuw een „Bericht aan het publiek" dat in zijn geheel hier volgt:

„De AMSTERDAMSCHEN KONST-KOFFY, waar over men in de *Utrechtsche Courant* van Maandag 1.1. een omstandig Bericht vind geplaatst met een aanprijzend Declaratoir van drie Professoren, waar onder men teld die van onzen waardigen Stadgenoot, M. VAN GEUNS, dat dezelve niets ten nadeelen voor de gezondheid in zich bevat, word in Pakjes van een Pond met het wapen van de Fabriek, in drie soorten verkogt, in den Boekwinkel van J. VAN DER SCHROEFF Gz. over de Weesbrug, dezelve is zoo kragtig dat men van de geringste soort zelfs voor 2 Duiten sterker Drank kan zetten als voor 12 Duiten Koffij, en de smaak is bijna gelijk; dus voor allen die Koffij gezet verkoopen, ook van groot nut en voordeel".

N.B. Om de egtheid van deezen *Koffy* te kennen, dient tot ieders narigt, dat het Wapen van deeze Fabriek is het *Amsterdamsche Wapen*, en behalven dat op de Pakjes staat, na Examinatie als onschadelijk verklaard door drie Hoogleeraren, te *Utrecht, Groningen en Amsterdam*".

later (in de couranten van 5 Juni e.v.) aanvangende met de waarschuwing: „Een ieder wachte zich om geen ander soort voor deze in de Hand te laten stoppen. En om" enz.

Onder deze mededeeling volgt in deze courant nog een advertentie, waarin W. Hulters Jr. „op het Vreeburg bij het Drieharingsteegje” bericht, dat hij „goedkoope en van lugt gezuiverde tabak” (wat een smakeloos rooken moet dat geweest zijn!) verkocht, „als mede drie soorten van geëxamineerde en door drie Professoren onschadelijk verklaarde KUNST-KOFFY”.

Maar uit datzelfde nummer (van 31 Mei) putten wij nog meer wetenswaardigs. Onmiddellijk op die van Hulter volgt nóg een advertentie, die merkwaardig genoeg is om haar ook over te nemen. Zij doet ons toch zien, dat in deze „kunst” een zekere bedrijvigheid heerschte, natuurlijk gepaard gaande met een meer of minder loyale concurrentie, welke in de verschillende bekendmakingen te voorschijn treedt.

„BERIGT *wegens de KUNST-KOFFY.*

Ten einde het Publiek onderrigt zij dat de steeds toenemende en aanhoudende schaarsheid van de *Koffy* en de duurte waar toe dit *Coloniaal Product* thans gesteegen is ¹⁾ reeds lange aanleiding gaf om een middel uit te denken, waar door deze behoeften worde bestreeden en te gemoet gekomen, zoo berigt de Ondergeteekende dat bij hem reeds ruim vier Jaren één *Kunst-Koffy* vervaardigd en met goed gevolg gedebiteerd word, die ofschoon geen eigentlijke *Overzeesche Koffy* dezelve echter in couleur, hoedanigheid, smaak en uitwerking zoo gelijk is, als de Kunst met eenige mogelijkheid vermogt, — en op dat men wegens de onschadelijkheid van derzelve samenstelling verzekerd zijn zoude, heb ik niet geëarseld, van de voorwerpen uit dewelke ik mijne *Kunst-Koffy* vervaardigde, getrouwe opgave te doen aan Heeren *Professoren* en *Geneesheeren deser Stad en Universiteit*, welke declareerden niet van hun Departement te zijn, uit hoofde zij Lieden niet bij de bereiding present waren, en aan zoo iets geen Declaratoir kunnende geven, en echter ziet men thans zoo iets te voorschijn komen. De ondervinding van zoo vele Jaren is mijns bedunkens eene genoegzame aanbeveling voor mijne *Kunst Koffij* en het aanhoudend debiet derzelve een alles afdoend *Declaratoir*. Waarom ik mij dan ook volkomen zeker houde, dat alle namaakselen van mijne *Kunst-Koffij* niet vermogend genoeg zijn zullen om met die welke bij mij gefabriceerd word gelijk te staan, waarom ik dan opnieuw mij in de voortdurende gunst van mijne geëerde Correspondenten, Begunstigers en Vrienden recommandeere, onder verzekering eener prompte en civiele bediening als naar gewoonte. De Prijs der eerste soort is 8 st., tweede soort 16 st., met aanbieding van drie Maanden *Crediet*, te rekenen van den datum der afzending.

UTRECHT den 27 Meij 1811.

C. VAN BRUSSEL.

(Wordt voortgez.)

K.

1) Een pond koffie kostte in 1807 reeds 3 gulden en 3 stuivers.

DE OUDE GEVELSTENEN DER PROVINCIE UTRECHT. Addendum ¹⁾.

AMERSFOORT.

Langegracht 31, verborgen achter een luik.

(Lelie): gevelsteen van de voormalige brouwerij „de Lelie”.

Kleine Spui 8.

De beschreven gevelsteen stelt voor: Elia gespijzgd door de raven aan de beek Krith (I Kon. 17).

M. MINNAERT.

1) Deze inlichtingen heb ik te danken aan den Heer D. Huygen, secretaris van de Oudheidkundige Vereniging „Fleहित”.

KLEINE MEDEDEELINGEN.

Jacob Claess. van Utrecht. — Nog meer nieuw werk van Jacob van Utrecht, is de titel eener geïllustreerde studie van den heer J. J. Mesquita in de laatst verschenen aflevering van *Oud-Holland* (LVIII-1941, blz. 59—75), waarvan het eerste stuk aanvullende bijzonderheden geeft op de door den heer M. J. Friedländer in een vroegere aflevering gedane mededeelingen (vgl. dit Maandblad XVI-1941, blz. 39—40).

Uit vroeger gepubliceerde documenten is bekend, dat de uit Utrecht stammende schilder reeds in 1519 ten huize van de familie Bruskow te Lübeck woonde en lid van de Leonhardsbroederschap aldaar was (zie dit Maandblad VIII-1933, blz. 60—61). Misschien is het nu zelfs mogelijk, zijn verblijf te Lübeck twee jaar te vervroegen, op grond van een geelkoperen epitaaf in de Mariakerk, daar ter gedachtenis van Bartholomeus Heisegger, die in 1517 stierf, aangebracht. Als hij werkelijk deze epitaaf heeft ontworpen — en de schr. acht de toeschrijving, wegens den samenhang der voorstelling met ander werk, volstrekt niet verwerpelijk —, dan behoort ze tot het beste dat van Jacob van Utrecht bekend is, en is het bovendien van belang door den vroegen datum 1517 en de zekerheid

dat het toen te Lübeck vervaardigd is.

Na eerst nog enkele opmerkingen over een paar door Friedländer vermelde portretten, de voorgestelde persoon en de beschrijving rakende, te hebben gemaakt, gaat de heer M. in op de vraag, of het Drievuldigheidsaltaar, eveneens in de Mariakerk te Lübeck aanwezig, geheel het werk van Jacob van Utrecht of ten deele ook van andere meesters is. Uitvoerig omschrijft hij dan de redenen, die hem de uitvoering dezer dubbeltriptiek ten volle aan Jacob doen toekennen. Zijn Utrechtsche herkomst heeft de schilder gedemonstreerd door op één der zijpaneelen de Domtoren en de Buurkerk in een overigens fantastisch stadsbeeld te plaatsen, op een ander St. Gregorius de kerkvader — als paus Gregorius de groote uitgebeeld — de trekken van paus Adriaan VI te verleenen. Uit dit laatste kan afgeleid worden, dat het stuk niet vóór 1522, het jaar waarin Adriaan van Utrecht paus werd, is geschilderd.

Behalve op nog enkele andere stukken, wijst de schr. ten slotte op een paar portretten uit 1531 en 1532, die naar den voorgestelden persoon en het familiewapen Nederlandsch zijn, doch waarvan de toeschrijving twijfelachtig is en waaruit dus niet met zekerheid afgeleid kan worden,

dat Jacob na zijn verblijf te Lübeck nog weer in Noord-Nederland zou hebben gewerkt. E.

De chemie aan de Utrechtsche hoogeschool. — In de Chemisch-historische aantekeningen, die prof. dr. Ernst Cohen geregeld in het *Chemisch weekblad* publiceert, is als 18de stuk een geïllustreerde verhandeling over de chemie te Utrecht in den loop der eeuwen (XXXVIII-1941, blz. 299—307 en 314—320) verschenen. De geschiedenis der scheikunde houdt hier ter plaatse uiteraard met de hoogeschool verband en daardoor is deze studie ook een belangwekkende bijdrage tot beter begrip van de ontwikkeling der hoogeschool zelve.

Eerst in 1668, dat was 32 jaar na de stichting der hoogeschool, werd Carolus de Maets als privaat-docent, om „collegia chymica” te geven, toegelaten. Deze eerste poging, om de chemie onder de leervakken op te nemen, mislukte echter doordat De Maets naar Leiden vertrok, waar een pas ingericht chemisch laboratorium ook gelegenheid tot praktisch werken bood. Daarna duurde het weer een kwart-eeuw, voordat aan Johannes Conradus Barchusen werd toegestaan private lessen in de scheikunde te geven, tot hij in 1698 tot lector, in 1703 tot buitengewoon hoogleeraar werd aangesteld, en de chemie dus officieel in het Utrechtsche hooger onderwijs werd opgenomen. Ten zijnen behoeve was „de ledige woninge op 't bolwerck, daer den Hortus op is” — Zonnenburg — als laboratorium ingericht, van welke werkplaats een afbeelding met beschrijving in het opstel is opgenomen.

Prof. Cohen teekent achtereenvolgens de hoogleeraren, die de chemie slechts als onderdeel van hun leer-

opdracht hebben gedoceerd. Vervolgens beschrijft hij de beteekenis der professoren, die zijn opgetreden, nadat de chemie ook aan de Utrechtsche hoogeschool in 1840 haar plaats als zelfstandige wetenschap had verworven en daarna behandelt hij het tijdvak, waarin de ontwikkeling een dusdanige vlucht had genomen, dat het onderwijs in haar vollen omvang niet meer aan een enkelen hoogleeraar kon worden opgedragen. Van 1876 af was het aan twee, sinds 1916 is het aan drie hoogleeraren toevertrouwd. Intusschen was het laboratorium op Zonnenburg in 1726 door een nieuw aan 't eind der Lange Nieuwstraat, dit in 1845 weer door de inrichting van Leeuwenburg aan het Servaasbolwerk vervangen. In 1902 werd een daartoe gebouwd en ingericht laboratorium aan den Catharijnesingel in gebruik genomen, dat in 1938 door dat aan de Croeselaan is vervangen. De afdeling anorganische chemie, die reeds lang in een huis aan de Hoogt was gevestigd, verkreeg in 1904 een nieuw, in 1915 en 1920 uitgebreid, gebouw aan het Sterrebosch.

In kroniekvorm weergegeven, is dit ongeveer de lijn, waarlangs de chemie zich te Utrecht heeft ontwikkeld en zooals ze door prof. Cohen uitvoerig en levendig is beschreven. E.

De Biltsche turftonster. — In de *Biltsche courant* schrijft mr. P. H. Damsté, de gemeente-secretaris van De Bilt, geregeld schetsen „uit vroeger tijd”. Zoo verscheen in de nrs. van 7—28 Januari l.l. een opstel over de turfvolster of -tonster, de vrouw die van overheidswege was aangesteld, om de aangevoerde turf — meestal per schuit aan de losplaats bij Sandwijk — met de ton te meten en van de geloste hoeveelheid geregeld op-

gave te doen aan den pachter van de impost op turf. Die pachter mocht dan de door de Staten van Utrecht vastgestelde belasting, die zoowel van de in de provincie gestoken als van de van elders ingevoerde turf werd geheven, innen, tenzij ze, zooals in sommige gevallen plaats vond, vooruit was betaald. De vulster ontving de belooning voor haar bemiddeling een-deels van den voerman of schipper, anderdeels van den koper der turf.

De schr. illustreerde zijn opstel met mededeelingen over een paar kwesties, die zich bij de uitoefening van het ambt hadden voorgedaan, de overtreding der voorschriften en de politieke overtuiging der tonster rakende. Het eerste bericht over de vervulling van het ambt, dat ter begeving van den ambachtsheer van Oostbroek en De Bilt stond, dateert uit 1777, toen het reeds lang tevoren had bestaan; het laatste dat in het gerechtsboek voorkomt is van 1801.

De Bilt in 1786 en '87. — In een volgend opstel, dat in de *Biltsche courant* van 28 Februari en 4 Maart l.l. staat afgedrukt, vertelde mr. Damsté, na een korte inleiding over De Bilt in den namiddag van Dinsdag 14 Mei 1940, over de oorlogsbelevissen van het dorp in den patriottentijd.

Utrecht was allengs het brandpunt der beweging geworden en het provinciaal bestuur had veiligheidshalve in Augustus 1786 zijn zetel naar Amersfoort verplaatst. Daar had prins Willem V een troepenmacht samengetrokken, terwijl de Staten van Utrecht 4000 man op de Zeisterheide hadden samen gebracht, waarvan de vooruitgeschoven posten in en om De Bilt lagen.

De Staten van Holland, die zich tegen den prins gesteld hadden, legden, om een mogelijken opmarsch van

het prinselijke legertje te kunnen keeren, een krijgsmacht langs de Hollandsch-Utrechtsche grens, en namen in het voorjaar van 1787 vreemde troepen, het corps van den Rijngraaf van Salm, in dienst, om de stad Utrecht tegen een overval te verdedigen. Bij Blauwkapel, Steynenburg en Vossegat werden vrij zwaar bewapende batterijen aangelegd en de Steenstraat, de latere Biltsche weg, werd door een infanterie-stelling bij de tegenwoordige Museumbrug en een dubbele batterij bij de Gildbrug nog verder beschermd.

Mr. Damsté gaf een levendige beschrijving van het ongerief, dat de Biltanaren, die tusschen twee vuren terecht waren gekomen, ondervonden en van de schermutselingen, die af en toe in den omtrek plaats vonden.

Aan dezen onaangename toestand kwam vrij plotseling een einde, nadat de koning van Pruisen besloten had voldoende te eischen voor de beleediging, die zijn zuster, de gemalin van prins Willem V, bij Goejanverwelle sluis was aangedaan, en een leger van 25.000 man de grenzen naderde. De Rijngraaf, die de verdediging van Utrecht met veel vertoon had voorbereid, koos den 15den September het hazenpad en liet de aan zijne zorgen toevertrouwde vesting aan haar lot over; hij week naar Frankrijk uit en liet in 1794 het leven onder de guillotine te Parijs als slachtoffer van de Fransche revolutie.

De liquidatie van den oorlogstoestand kreeg nog in 1787 haar beslag, maar de schade aan have en goed, in het bijzonder aan landerijen, die op f 30.000 werd geschat, was niet zoo spoedig te herstellen. Ook de daaromtrent vermelde bijzonderheden kenmerken dit opstel als een belangwekkende bijdrage tot de plaatselijke geschiedenis van De Bilt. E.